

de wereld begrijpen om de wereld te veranderen

**Racisme,
antisemitisme,
zionisme**

**WILLEM BOS
ALEX DE JONG**

Grenzeloos geschrift, een uitgave van Grenzeloos

Racisme, antisemitisme, zionisme

In deze brochure publiceren we vier teksten die gaan over racisme, slavernij, de Holocaust, zionisme en antisemitisme. In het eerste stuk gaat Alex de Jong in op de vraag wat we onder racisme moeten verstaan, in welke vorm we er mee te maken hebben en hoe het te bestrijden. Daarna volgen twee stukken die een reactie zijn op stukken van de zwarte intellectueel en activist Sandew Hira. De aanleiding was een stuk van Hira 1), waarin hij de uitspraak verdedigt van de rapper/zanger Darryl Danchelo alias Insayno, waarin de Holocaust als 'slechts een cover-up voor domme schapen' werd omschreven en de behandeling in de concentratiekampen als 'slechts een lachertje vergeleken (met) onze slavenhandel.'

Na de hier gepubliceerde reactie van Bos volgde een repliek van Hira 2) waarna Bos weer reageerde. Daarna mengden ook Ilija Andrić en Eric Krebbers van Doorbraak 3) zich in de discussie alsmede Ewout van den Berg van de Internationale Socialisten. 4) Vervolgens gaf Hira 5) daar een antwoord op. Daar reageerde Bos weer op met het artikel dat we ook in deze brochure publiceren.

Het laatste artikel in deze brochure is een reactie op een ander stuk van Doorbraak 6) over antisemitisme. We hebben voor deze brochure een aantal passages uit de teksten weggelaten, het gaat hierbij om inleidende opmerkingen bij de verschillende artikelen en om passages die betrekking hebben op een ander onderwerp van discussie met Hira over vrijheid van meningsuiting. Die leken ons voor deze uitgave minder relevant. Waar delen weg zijn gelaten geven we dat aan met (...). Ook hebben we de koppen van de artikelen aangepast.

1. <http://www.iisr.nl/category/kennisproductie/socialism-en-dtm/>
2. <http://www.iisr.nl/category/kennisproductie/socialism-en-dtm/>
3. <http://www.doorbraak.eu/via-discussie-en-solidariteit-naar-een-sterke-en-diverse-anti-racismebeweging/>
4. <http://socialisme.nu/blog/theoretisch/socialisten-en-de-strijd-tegen-racisme/>
5. <http://www.iisr.nl/category/kennisproductie/socialism-en-dtm/>
6. <http://www.doorbraak.eu/uit-de-oude-doos-tien-tips-tegen-antisemitisme/>

Dit is een uitgave van **Grenzeloos**, www.grenzeloos.org.

Deze brochure is te bestellen door € 4,- over te maken op rekening NL25INGB0005571638 t.n.v. Grenzeloos o.v.v. 'Racisme'. Geef duidelijk aan op welk adres u de brochure wenst te ontvangen. Wilt u meerdere exemplaren bestellen, neem dan even contact met ons op via redactie@grenzeloos.org.

Prijs: € 2,50

Lay-out: Fleur Heinze

Racisme: meer dan foute ideeën

Alex de Jong, 27 januari 2016

Rellen bij inspraakavonden over vluchtelingenopvang, opgehangen varkens bij azc's, bedreigingen en geweld tegen vluchtelingen en linkse politici - en Geert Wilders die naarmate hij verder naar extreemrechts trekt, alleen maar stijgt in populariteit. Een reeks incidenten rond de jaarwisseling maakte opnieuw pijnlijk duidelijk dat er in Nederland virulent racisme bestaat en dat dit racisme niet beperkt is tot gemarginaliseerde groepjes neonazi's.

Tegelijkertijd zien we toenemende aandacht voor de realiteit van racisme in Nederland en verzet hiertegen. Krediet hiervoor komt in de eerste plaats toe aan de strijd van vluchtelingen, de campagnes tegen de racistische karikatuur Zwarte Piet, demonstraties tegen islamofobie en andere vormen van antiracistisch verzet, vaak georganiseerd door mensen van kleur. Mensen van kleur weten immers het beste wat racisme is en waar het voorkomt.

Dat racisme een probleem is dat dwars door de Nederlandse samenleving en in het dagelijkse leven voorkomt, wordt vaak ontkent. Die ontkenning van racisme is een krachtig middel om kritiek het zwijgen op te leggen. Antropoloog Gloria Wekker noemt dit in *Innocent Unltd.*: 'de sterke Nederlandse verknochtheid aan een zelfopvatting die de nadruk legt op hoe Nederland een tolerante, kleine en ethisch rechtvaardige natie zou zijn', zoals ze het verwoordde in het boek *Dutch Racism*. Mensen die kritische kanttekeningen zetten bij dit zelfgenoegzame zelfbeeld, krijgen al snel de volle laag. Vooral als de kritiek op racistische uitingen komt van mensen van kleur, zijn de reacties heftig en krijgen mensen, wiens familie al generaties lang Nederlandse burgers zijn, te horen dat 'ze terug moeten naar hun eigen land'. Nederlands nationalisme, waarin die zelfopvatting van Nederlanders als tolerant zo'n sterke rol speelt, gaat hand in hand met het ontkennen van racisme en het monddood maken van antiracisten.

In het Nederlandse opinielandschap worden vaak zeer bijzondere, en bijzonder strikte, criteria gehanteerd voor wat onder 'racisme' wordt verstaan. Alleen uitingen die bewust bedoeld zijn als racistisch, als deel van een zelfverklaarde racistische ideologie, worden erkend als racisme. Een dergelijke definitie betekent natuurlijk dat het alleen marginale nazi-groepjes zijn die 'echt racistisch' kunnen zijn - en zo kan iedereen die niet op déze manier racistisch is, zichzelf vrijpleiten en wordt racisme vanzelf tot een marginaal verschijnsel verklaard.

De tweede stap is vaak een pose van verongelijkte verontwaardiging: 'hoe durft u mij racist te noemen'. Nadat 'racisme' eerst gedefinieerd is als iets waar alleen overtuigde nazi's zich schuldig aan maken, is het makkelijk voor de beschuldigde om te betogen helemaal niet zo'n monster te zijn. En zo wordt de beschuldigde, en niet degene die getroffen is door racisme, opeens het 'echte' slachtoffer. We zien dit elk jaar weer in de discussie over Zwarte Piet; critici die erop wijzen dat deze karikatuur van een zwarte man racistisch is, wordt verweten iedereen die ooit aan deze traditie deelnam op een lijn te zetten met 'echte racisten', een categorie waar impliciet de nazi's model voor staan.

Een ander afweermechanisme tegen antiracistische kritiek is de fixatie op wat de eigenlijke bedoeling zou zijn geweest; heeft iemand een daad of uitspraak niet 'racistisch bedoeld', dan zou er ook geen sprake zijn van racisme. Maar heel vaak is het effect van een actie niet uitsluitend afhankelijk van de bedoeling en juist racistische stereotypes spelen vaak onbewust een rol in het handelen van mensen. Opnieuw worden de rollen omgedraaid en is het degene die het Nederlandse racisme probeerde aan te kaarten die zich moet verdedigen tegen allerlei beschuldigingen: van aanstellerij, van een gebrek aan humor, of gewoon van te dom zijn om 'het te begrijpen'.

En dan is er nog het afweermechanisme om antiracisten te beschuldigen 'politiek correct' te zijn. Geert Wilders of websites als GeenStijl en depostonline beweren dat ze slechts 'problemen benoemen' waar links uit zogenaamde politieke correctheid voor wegkijkt. Zo worden een carrièrepoliticus als Wilders of het blog dat Telegraaf-journalist Dominique Weesie miljonair maakte opeens tot spreekbuizen van een moedig tegendraads verzet gefabuleerd. Opnieuw zijn het verspreiders van racisme zelf die een slachtofferpose aannemen.

Dat Nederlands links er niet in geslaagd is de groei van racisme te stoppen heeft meerdere oorzaken. De hierboven beschreven afweermechanismes zijn er deel van. Links heeft het moeilijk om, tegen dit soort ontkenningsmechanismes in, racisme op de agenda te zetten en te bestrijden. En ook linkse mensen zijn niet immuun voor druk vanuit de samenleving, voor de invloed van heersende ideeën. Tegenwoordig bestaat een nieuwe vorm van 'politieke correctheid' in Nederland die ondermeer vereist dat ingestemd wordt met het idee dat 'moslims' (een groep die op basis van afkomst, van etniciteit, gedefinieerd wordt) een uniek probleem met onder andere seksisme hebben. Het is niet ongewoon om mensen tegen te komen die zichzelf tot links rekenen maar desondanks deze mechanismes

reproduceren. Nog erger is te zien hoe een deel van links meegaat in rechtse denkkaders.

Dat uitgerekend in Nederland links zo'n probleem heeft met de strijd tegen racisme lijkt paradoxaal. Het gaat in tegen het zo gekoesterde Nederlandse zelfbeeld; in een land dat zo beroemd is om zijn 'tolerantie' zou het toch een makkie moeten zijn om mensen op de been te brengen tegen racisme? En inderdaad was dit lange tijd relatief eenvoudig, zoals grote antiracistische demonstraties in de jaren tachtig en negentig lieten zien. Kritisch terugkijkend op de strijd van antiracisten in Nederland moet echter ook toegegeven worden dat wij ook niet altijd de hierboven beschreven valkuilen hebben vermeden.

Zo werd lange tijd in de antiracistische beweging racisme sterk geassocieerd met nazistische straatvechters en poogde men naar respectabiliteit strevende racistische politici te bestrijden door hun verwantschap met deze milieus bloot te leggen. Zolang het ging om partijen als de CD en CP'86 – partijen die inderdaad banden met het milieu van gewelddadige neonazi's hadden – kon deze tactiek effectief zijn. Ondertussen werd 'racisme' ook door veel antiracisten opgevat in de nauwe zin die hierboven beschreven is; als geloof in een biologische superioriteit van witte mensen. Zo kon ook iemand als Frits Bolkestein, die een belangrijke rol speelde in het salonfähig maken van beleidsvoorstellen die eerder het domein waren van randgroeperingen als de CD, zich als antiracist voorstellen. Op het moment dat een politicus als Fortuyn opkwam, iemand die zich met succes distantieerde van nazikringen, werden de tekortkomingen van deze tactiek en deze opvatting van racisme overduidelijk.

In linkse en emancipatiebewegingen is echter ook een heel andere opvatting van racisme uitgewerkt. Deze opvatting gaat dieper dan het oppervlakkige niveau van woorden en bedoelingen en probeert te analyseren hoe racisme precies werkt in verschillende samenlevingen. Centraal in deze analyse staan twee principes; dat er geen menselijke 'rassen' bestaan en racisme in wezen een kwestie van machtsverhouding is.

'Ras' is een biologische categorie die simpelweg niet van toepassing is op de menselijke soort. Vandaar dat zelfs onder zelfverklaarde voorstanders van het idee dat er verschillende mensen-'rassen' bestaan, nooit consensus heeft bestaan over hoeveel van die 'rassen' er dan zijn of hoe je vast zou kunnen stellen wie tot welk 'ras' behoort. Dat betekent echter niet dat dergelijke overtuigingen onschadelijk zijn. Als racisten genoeg macht hebben om invloed te hebben op de samenleving, dan hebben deze ideeën maar al te

werkelijke effecten. 'Ras' wordt daarom een sociale constructie genoemd: het is geen biologisch gegeven categorie maar een concept dat werkelijkheid krijgt door sociaal gedrag. En deze werkelijkheid wordt gekenmerkt door machtsongelijkheid; een groep die aangemerkt wordt als superieur krijgt een bevoordeelde positie tegenover een als inferieur aangemerkte groep.

De zwarte revolutionair Stokely Carmichael (later Kwame Ture) legde dit punt in de jaren zestig zo uit; 'Ik denk dat het probleem is dat veel mensen in Amerika denken dat racisme een houding is', mensen denken 'dat hetgeen wat mensen denken is wat hen racistisch maakt. Racisme is geen houding. Als een witte man mij wil lynchen, dan is dat zijn probleem. Als hij de macht heeft om mij te lynchen, dan is dat mijn probleem. Racisme is geen houding, het is een kwestie van macht'. In deze opvatting van racisme is de bedoeling achter bepaalde woorden of daden niet meer bepalend, wat beslissend is of daden deze ongelijkheid in stand houden. Racisme in deze zin is een zichzelf in stand houdend verschijnsel. Als de politie zich schuldig maakt aan etnisch profileren of mensen van kleur geen werk aangeboden krijgen vanwege hun afkomst, dan is dit racisme, ongeacht de persoonlijke ideeën van afzonderlijke agenten of bazen over 'ras'.

Het is duidelijk dat een dergelijke analyse van racisme betekent dat we racisme als veel breder zien dan de ideeën van een groep onverdraagzame kaalkoppen. Maar het is ook de enige manier waarop we kunnen beginnen te begrijpen waarom ongelijkheid langs etnische lijnen blijft bestaan, en hoe racisme steeds opnieuw zijn kop opsteekt. Steun voor racistische ongelijkheid, racisme, is helaas geen geïsoleerd verschijnsel. In het hierboven aangehaalde citaat van Carmichael/Ture wijdt hij de neiging om racisme als slechts een houding te zien aan het kapitalisme.

Het verband met kapitalisme wordt vaak beschreven als dat racisme een rookgordijn is voor uitbuiting; werkers worden tegen elkaar opgezet terwijl de bazen winst maken. Daar zit een element van waarheid in, maar het gaat niet ver genoeg om te verklaren waarom er ook onder werkende mensen vaak zo veel steun voor racisme is. Een deel van de verklaring is wat de zwarte denker W.E.B. Dubois in 1935 een 'psychologisch loon' noemde; het gevoel van trots tot een superieure groep te horen en de relatieve voordelen die voor leden van deze groep voortkomen uit de achterstelling van anderen.

Het is geen toeval dat juist in tijden van economische moeilijkheden racisme brede steun krijgt. Met de opkomst van neoliberalisme is de samenleving in groeiende mate het toneel van onophoudelijke

concurrentie van iedereen tegen iedereen. Mechanismes waarin solidariteit en bescherming tegen de gevolgen van deze onophoudelijke concurrentie vorm kregen, zoals sociale voorzieningen, maar ook verbanden als vakbonden en andere organisaties kalven af. Het racisme van iemand als Wilders belooft in deze omstandigheden een nieuwe gemeenschap te creëren, die van de 'echte Nederlanders' en de leden van deze gemeenschap bescherming te bieden.

Om racisme te bestrijden moet links dus niet alleen de oppervlakkige uitingen daarvan als discriminerende uitspraken bestrijden. Tegen het wereldbeeld van racisme moet links een eigen alternatief naar voren schuiven. Het antwoord op racisme moet radicaal zijn, in de letterlijk zin van het woord; naar de wortel gaan – naar de wortel van ongelijkheid.

De Holocaust en de slavernij

Willem Bos, 4 oktober 2014

(...) Hira vat de opvatting van Danchelo als volgt samen: '1. De Holocaust is niet de ergste misdaad tegen de menselijkheid. De slavernij was een veel grotere misdaad tegen de menselijkheid. De behandeling van de slachtoffers tijdens slavernij was veel erger dan de behandeling in de concentratiekampen. 2. De Holocaust wordt gebruikt als een cover up om andere misdaden te verzwijgen.' En Hira voegt daar aan toe: 'Ik zal aantonen dat Darryl (Danchelo) op alle twee punten gelijk heeft.'¹

Om dat aan te tonen presenteert Hira een lijst van de vijf ernstigste misdaden tegen de menselijkheid, op basis van drie criteria: het aantal slachtoffers, de duur van de misdaad en de aard van de misdaad. En hij concludeert dat de Joodse Holocaust op nummer vijf komt na achtereenvolgens: de Zwarte Holocaust – de transatlantische slavernij, de Rode Holocaust – de genocide op de Inheemsen van Amerika, de Victoriaanse Holocaust – de hongersnoden in India en China door het beleid van westerse kolonisatoren en de Congolese Holocaust – de rubbermoorden van de Belgische kolonisator.

We zullen hier niet de discussie gaan voeren over deze lijst en de daarbij gehanteerde criteria. Dit zijn zonder meer zeer ernstige misdaden tegen de menselijkheid. Maar de vraag is wat de zin is van het onderling vergelijken van deze gruwelijke misdaden. Maakt het feit dat er in de 300-400 jaar van de Zwarte Holocaust vijftig maal meer mensen zijn omgebracht dan in Hitlers gaskamers de verschrikkingen van de Joodse Holocaust minder erg? Of is dat een reden om te zeggen dat de Joodse Holocaust een lachertje was, of zoals Hira in zijn beschrijving daarvan meldt dat de aard van de misdaad was: 'wegvoeren van huis en haard, verplichting om Jodenster te dragen (niet als brandmerk maar op de kleding), vergassing en dood binnen enkele minuten.' Kan het onderkennen van de ene gruwelijkheid ooit een reden zijn om andere gruwelijkheden te bagatelliseren?

Hira heeft groot gelijk als hij betoogt: 'In de Nederlandse schoolboeken en in het bewustzijn van veel Nederlanders (en witte mensen in het westen) staat de Holocaust gegrift als de ergste

1 Daarvoor schrijft Hira al: "Hij (Danchelo) brengt het verhaal over de Holocaust op een artistieke manier, maar het is hetzelfde verhaal dat wij brengen in onze cursussen."

misdaad tegen de menselijkheid.' En hij heeft gelijk als hij betoogt dat andere misdaden en met name de transatlantische slavernij gebagatelliseerd of genegeerd wordt. En hij heeft ook groot gelijk dat de Joodse Holocaust gebruikt wordt om de misdaden tegen de Palestijnen te vergoelijken of te rechtvaardigen. En dat 'zonder de Joodse Holocaust de misdaad van de roof van Palestijns land en de vestiging van de Joodse apartheidsstaat niet mogelijk (was) geweest.' Maar als hij daaruit concludeert dat de misdaden van Hitler verbleken bij de misdaden van de Europese kolonisatoren slaat hij de plank volledig mis.

Hitler stond niet op zich

De misdaden van Hitler verbleken niet in relatie met die van de Europese kolonisatoren, de slavenhandelaren en slavendrijvers, ze krijgen er juist reliëf door. De misdaden van het nationaalsocialisme waren niet mogelijk geweest zonder de eeuwenoude Europese traditie van virulent antisemitisme, het diepgewortelde Europese racisme, het kolonialisme en de daarbij behorende mentaliteit.

Op één punt verschilde het nationaalsocialisme echter van de aan haar voorafgaande racistische moordregimes. Bij de andere vier door Hira genoemde holocausten was het uiteindelijke doel steeds het geldelijk gewin: het zo veel mogelijk winst persen uit de tot slaaf of dwangarbeider gemaakte mensen en het zo goedkoop mogelijk roven van de natuurlijke hulpbronnen. Natuurlijk speelde er bij individuele beulen ook sadistische en andere perverse mechanismen een rol, maar de functie van het systeem van slavernij, slavenhandel, rubberwinning enzovoort was in de eerste plaats het maken van winst ten koste van de laatste druppel zweet en bloed van de gekleurde bevolking. De racistische ideologie diende om die misdaden te legitimeren.

Bij Hitler en zijn trawanten speelde economische motieven een rol als het ging om het racisme tegenover Oost-Europeanen - die ruimte moesten maken voor het Germaanse Lebensraum - maar bij het antisemitisme was het racisme als het ware een doel op zich geworden. Joden werden niet alleen als zondebokken bestempeld en van hun bezittingen beroofd, maar de Joden in Europa moesten als het aan de nazi's lag tot de laatste levende ziel vernietigd worden. Dat gaf de Joodse Holocaust een uniek karakter.

Nogmaals: Hira heeft gelijk als hij schrijft dat de Joodse Holocaust voorgesteld wordt als dé grote misdaad tegen de menselijkheid, terwijl over al die andere grote misdaden nauwelijks wordt gerept. Maar in plaats van daar een soort complot tegen de

slavernijherinnering in te zien kunnen we beter kijken naar wat daar de oorzaken van zijn. Ik denk dat dat er drie zijn.

In de eerste plaats is de Joodse Holocaust natuurlijk korter geleden en in tegenstelling tot de andere door Hira genoemde wandaden zijn er nog steeds directe overlevenden van.

In de tweede plaats waren bij de Joodse Holocaust niet alleen de daders, maar ook de slachtoffers Europeanen en vond de slachting plaats op Europese bodem. Dat botste met het racistische Europese zelfbeeld, waarin de witte beschaafde Europeanen stonden (en staan) tegenover de onbeschaafde primitieve gekleurde volkeren van Afrika, Azië en Latijns Amerika. Om dat zelfbeeld niet aan te tasten is er dus alle reden om de Joodse Holocaust als een geïsoleerd fenomeen te zien, voortkomend uit de zieke geest van de volksmenner Adolf Hitler en om de banden met de Europese antisemitische, racistische en imperialistische cultuur zo veel mogelijk te negeren. En ten derde is er wat de historicus Norman Finkelstein genoemd heeft de Holocaust-industrie: het gebruik van het Joodse lijden voor specifieke politieke doeleinden met name voor de rechtvaardiging van de Joodse staat Israël en haar systematische agressie tegen de Palestijnen.

Bij elkaar maakt dat dat er relatief veel aandacht is voor de Joodse Holocaust. Als antiracisten zouden we die aandacht toe moeten juichen en moeten helpen de herinnering aan deze vreselijke gebeurtenissen levend te houden. En daarbij moeten we die plaatsen in de Europese context van Europees antisemitisme, racisme en kolonialisme. Het kolonialisme en de Holocaust ontsproten aan dezelfde voedingsbodem. De Palestijnse Nakba volgde op de Joodse Holocaust en is daarmee verbonden. Alleen door die historische continuïteit en discontinuïteit te zien kunnen we de positie van het zionistische Israël en haar agressie tegen de Palestijnen en de Noord-Amerikaanse en Europese steun daaraan begrijpen en bestrijden.

Met het tegenover elkaar plaatsen van de Joodse Holocaust en de eerdere vormen en uitdrukkingen van het Europese racisme zoals Hira dat doet levert hij geen bijdrage aan de antiracistische strijd, maar versterkt hij slechts de onderlinge verdeeldheid.

De Holocaust en de slavernij II, een reactie op de laatste bijdrage van Sandew Hira

Willem Bos, 13 oktober 2014

‘Emancipatie van zwarte mensen zal niet door witte mensen gebeuren. Zwarte empowerment zal leiden tot breuken in het witte bastion. Daarom staat centraal in onze strategie het empoweren van onze gemeenschap, de bevordering van eenheid binnen de zwarte en migrantenbeweging. Die eenheid en kracht zal ervoor zorgen dat in de witte gemeenschap progressieve krachten de moed zullen hebben om veranderingen door te voeren in hun eigen achterban. De geschiedenis leert ons dat keer op keer. De strijd tegen Zwarte Piet is niet [door] witte mensen geïnitieerd. De strijd voor positieve actie wordt niet door witte mensen geïnitieerd. De strijd voor Decolonizing The Mind is niet door witte mensen geïnitieerd. De strijd voor herschrijving van de geschiedenis (inclusief de herschrijving van de geschiedenis van de Holocaust) en hervorming van het educatief systeem is niet door witte mensen geïnitieerd. De witte mensen, inclusief de socialisten, springen pas op de bandwagon als de beweging op gang komt. Om die reden is het belangrijk om altijd de deur open te houden naar witte mensen en organisaties die de strijd gaan steunen, maar we moeten niet verwachten dat daar de grote ideeën en initiatieven vandaan zullen komen.’

Zo besluit Hira zijn [reactie](#) op mijn artikel. Met uitzondering van de opmerking tussen haakjes – (inclusief de herschrijving van de Holocaust) – (daarover verderop meer) ben ik het daar mee eens. De vraag die dat oproept is dan langs welke lijnen je hoopt, wilt, stimuleert, dat die breuken in het witte bastion plaats zullen vinden. Met andere woorden - en in de termen van de ondertitel van het vorige stuk van Hira - welke bondgenoten en / of gelegenheidspartners wil je in de antiracistische strijd.

Dat is naar mijn mening de kern van deze discussie. In ieder geval was dat mijn overweging om een reactie te schrijven op Hira's eerste stuk. Wil je die mensen als bondgenoten die in zijn algemeenheid racisme en discriminatie veroordelen en daar tegen willen strijden. Of wil je alleen bondgenoten die er met jou van overtuigd zijn dat de transatlantische slavenhandel en slavernij de grootste misdaad tegen de mensheid is en dat de Joodse Holocaust daarbij vergeleken een 'lachertje' is en de misdaden van Hitler 'verbleken bij die van de kolonialen', of in ieder geval mensen die vinden dat dat op een

demonstratie tegen racisme en discriminatie gezegd moet (kunnen) worden.

Ranglijstje

Hira gaat uitvoerig in op wat hij noemt 'de kwestie van vergelijken'. Daarbij betoogt hij dat vergelijken een van de meest gangbare methoden van de wetenschap is. Daar heeft hij groot gelijk in. Mijn bezwaar richt zich dan ook niet op het naast of tegenover elkaar zetten van verschillende misdaden tegen de menselijkheid om zo achter de overeenkomsten en verschillen te komen. Zoals Hira zelf ook opmerkt doe ik dat in mijn stuk ook als ik inga op het specifieke karakter van de Joodse Holocaust. En ik zal het verderop doen ten aanzien van de genocide op de Herero's en de Joodse Holocaust. Waar ik bezwaar tegen heb is het ranglijstje dat Hira uit zijn vergelijking distilleert en de conclusie die hij daar aan verbindt, uitmondend in zijn opmerkingen over de Holocaust.

Hira verwijt mij dat ik in emotionele argumenten verval omdat ik de vraag stel of de verschrikkingen van de Joodse Holocaust minder erg zijn dan die van de slavernij omdat ze in veel kortere tijd plaatsvonden en 'slechts' zes miljoen dodelijke slachtoffers maakten. In plaats daarvan had ik volgens Hira een wetenschappelijke formulering moeten gebruiken, namelijk: 'Verschilt de Joodse Holocaust kwalitatief (onderstreping van mij) van de slavernij.'

Het grappige is dat ik juist ingegaan ben op het 'kwalitatieve' verschil, (het unieke karakter van de Joodse Holocaust) terwijl Hira zich beperkt tot de drie criteria: aantal slachtoffers, duur, en aard van de misdaad om tot een ranglijst te komen en op basis daarvan tot een aantal kwalificaties van de Joodse Holocaust.

De Joodse Holocaust

Hira verwijt mij onvoldoende kennis van het slavernij verleden. Daar heeft hij ongetwijfeld gelijk in, op dat vlak heb ik nog veel te leren. Omgekeerd is het duidelijk dat Hira weinig kennis heeft van de Joodse Holocaust zoals blijkt als hij de dood van zes miljoen joden omschrijft als 'sterven binnen enkele minuten door vergassing' en dat plaatst tegenover 'sterven door met je volle bewustzijn te lijden door tal van wrede heden en te moeten toezien dat je kinderen en familieleden hetzelfde lot ondergaan.' Blijkbaar heeft hij nooit gehoord van de werkkampen ², de medische experimenten, de doden door honger en

2 Tijdens de Neurenberg-processen werd het gebruik van Joodse dwangarbeid door de nazi's onderscheiden van de dwangarbeid van allerlei gevangenen in het algemeen. De dwangarbeid in het algemeen ging om productie, de dwangarbeid van Joden had

tyfus in de concentratiekampen, de standrechtelijke executies, de hongermarsen enzovoort enzovoort.

Even verderop schrijft Hira: 'Laten we naar de feiten kijken. Tijdens Duitse bezetting van Nederland werden geen Nederlanders verkocht op openbare veilingen op de Dam in Amsterdam, maar konden ze gewoon naar hun werk gaan. Ze werden niet bijgeschreven in de boekhouding van de Duitse ondernemers.' En even verder 'De Nederlandse mens mag van de Duitser naar zijn werk fietsen.' Ja, de Nederlandse mens mag tijdens de bezetting naar zijn werk fietsen, maar daar gaat het hier niet om. We hebben het hier niet over de vraag hoe de Duitsers zich tijdens de bezetting van Nederland tegenover de meerderheid van de (witte, niet-Joodse) Nederlanders gedroegen. We hebben het hier over de Joodse Holocaust. Dat Hira dat onderscheid niet ziet of niet wil zien is zonder meer stuitend, hij gaat voorbij aan van de meest wezenlijke kenmerken van de Joodse Holocaust; het vermoorden van mensen enkel en alleen omdat ze Joods waren. Joodse Nederlanders mochten helemaal niet naar hun werk fietsen, zij werden opgepakt, in elkaar geslagen en in veewagens naar een werk- en uiteindelijk naar een vernietigingskamp gestuurd.

Ik heb nergens beweerd dat de Holocaust erger was dan de slavernij of een van de andere door Hira opgesomde misdaden tegen de menselijkheid. Ik heb me juist verzet tegen het aanbrengen van een dergelijke rangorde.³ Ik ben het volstrekt met hem eens dat de Joodse Holocaust veel meer aandacht krijgt dan andere misdaden tegen de menselijkheid, en ik heb geprobeerd daar iets van een verklaring voor te geven. Waar ik me aan stoor, en wat mij voor de antiracistische strijd erg contraproductief lijkt, is om op basis van vergelijking met andere wandaden de Holocaust te bagatelliseren, en deze zelfs 'een lachertje' te noemen.

Het unieke van de Holocaust

Ik heb het in mijn vorige artikel gehad over het 'unieke' karakter van de Holocaust. In zijn reactie gaat Hira goochelen met het woord 'uniek' om daar uit te distilleren dat dit betekent dat ik de Holocaust erger vind dan de slavernij. Dat gaat zo: 'Wat betekent 'uniek'? Het betekent 'anders' dan normaal. Bos concludeert uit zijn vergelijking

de dood als uiteindelijk doel ('vernietiging door werk'). Daarom werd tijdens de Neurenberg-processen de dwangarbeid van Joden in een aparte categorie genoemd en aangemerkt als 'slavernij'.

3 Dat ik vind dat het weinig zinvol is om de ene genocide als erger te benoemen dan de andere betekent natuurlijk niet dat ik vind dat je nooit de ene misdaad met de andere kan vergelijken zoals Hira betoogt.

dat de Zwarte en Joodse Holocaust verschillen: het ene is uniek en het ander niet, het ene is bijzonder, het andere niet. Uniek betekent niet 'minder', maar 'erger'. Het valt nog mee dat Hira uit deze redenering niet concludeert dat ik de Zware Holocaust 'normaal' vind.

Wat ik schreef was: 'Op één punt verschilden het nationaalsocialisme echter van de aan haar voorafgaande racistische moordregimes. Bij de andere vier door Hira genoemde holocausten was het uiteindelijke doel steeds het geldelijk gewin: het zo veel mogelijk winst persen uit de tot slaaf of dwangarbeider gemaakte mensen en het zo goedkoop mogelijk roven van de natuurlijke hulpbronnen.' En voor alle duidelijkheid voegde ik daar aan toe: 'Natuurlijk speelde er bij individuele beulen ook sadistische en andere perverse mechanismen een rol, maar de functie van het systeem van slavernij, slavenhandel, rubberwinning enzovoort was in de eerste plaats het maken van winst ten koste van de laatste druppel zweet en bloed van de gekleurde bevolking. De racistische ideologie diende om die misdaden te legitimeren.'

Hira concludeert daar uit: 'Bos maakt een andere fout door te denken dat tijdens slavernij rassenhaat geen rol speelde.' En even verder. 'Het is een totaal gebrek aan feitenkennis om te stellen dat slavernij uitsluitend (onderstreping van mij) om economisch gewin ging en rassenhaat een ondergeschikte rol speelde.' 'De Joodse Holocaust was helemaal niet uniek, maar gemodelleerd naar de vernietiging van het Herero volk,' schrijft Hira. Bij deze genocide werden tussen de 60.000 en 1000.000 mensen vermoord. 'Ze werden niet tot slaaf gemaakt voor economisch gewin, maar gewoon uitgemoord,' stelt Hira en hij verwijst naar het beruchte Vernichtungsbefehl.⁴ Betekent dat dat ze niet om economische redenen werden vermoord? Hira zelf schrijft daar over. 'Dat was niet om economische redenen, maar uit haat vanwege verzet dat de Herero's boden tegen de bezetting van hun land.' In deze zin laat Hira - zonder het te beseffen - zelf zien dat de Joodse Holocaust niet 'gemodelleerd' was naar de vernietiging van de Herero's. De Herero's werden gehaat en vermoord vanwege hun verzet, omdat de Duitsers uit waren op hun land (een economisch motief: 'het zo goedkoop mogelijk roven van de natuurlijke hulpbronnen'). De Joden werden gehaat en vermoord, enkel en alleen omdat ze Jood waren, of ze nu iets bezaten dat de nazi's wilden hebben of niet.

4 Overigens sprak dit [bevel](#) niet over het uitroeien van de Herero's maar over het uit het door de Duitsers bezette land verjagen. Omdat de Herero's een volk van veehouders was kwam dit in de praktijk vrijwel op het zelfde neer.

Ik weet niet of er naast de Joodse Holocaust andere voorbeelden zijn van genocide waarbij uiteindelijk niet een economisch belang een rol speelt, maar ik ken er geen. Dat maakt die genocide uniek, zoals andere genociden dat om andere redenen zijn.⁵

Herschrijven van de geschiedenis

Uit het instemmend citeren van de passage waar ik dit artikel mee begon blijkt al dat ik het met Hira eens ben dat de emancipatie van de zwarte mensen het werk van de zwarte mensen zal zijn, net zoals de bevrijding ⁶ van de arbeidersklasse het werk van de arbeidersklasse zelf zal zijn, zoals Karl Marx al opmerkte en de bevrijding van de vrouw het werk van de vrouwen. Anderen kunnen daarbij hoogstens belangrijke bondgenoten zijn.

‘De heersende ideologie is de ideologie van de heersende klasse’, om nog maar een keer de oude Marx te citeren. En van de heersende sekse en het heersende ras kunnen we daar aan toevoegen, ook al had Marx indertijd voor die laatste twee vormen van onderdrukking (te) weinig aandacht. Daarom ben ik het ook helemaal met Hira eens dat de geschiedenis herschreven moet worden, vanuit een ander perspectief dan dat van de heersers en de overwinnaars ⁷. Herschreven vanuit het perspectief van vrouwen, van gekleurde mensen, van de werkende mensen, van andere onderdrukten, van de slachtoffers, van seksuele minderheden, van de overwonnenen. Ook de geschiedenis van de Holocaust. Maar dan wel vanuit het perspectief van de Joodse slachtoffers, en niet vanuit een (denkbeeldig) perspectief van de nazaten van een andere genocide.

Volgens Hira wordt de Joodse Holocaust constant gebruikt om andere gruwelijkheden te bagatelliseren en maak ik me daar ook aan schuldig. Ik geloof niet dat dat waar is. Natuurlijk kan ik me voorstellen dat voor iemand dit zich bezig houdt met zwarte geschiedschrijving en met het slavernijverleden het een voortdurende bron van frustratie is dat daar buiten de zwarte en immigranten gemeenschap nauwelijks belangstelling voor is, terwijl boekhandels en bibliotheken vol staan met werken over de Joodse

5 De transatlantische slavernij was ongetwijfeld uniek door het grote aantal slachtoffers en de lange duur ervan.

6 Persoonlijk geef ik de voorkeur aan de term bevrijding boven emancipatie, maar ik geloof dat we in dit verband het zelfde bedoelen. Bij ‘bevrijding’ wordt in het kader van zwarte mensen vaak gedacht aan louter het opheffen van de slavernij terwijl het natuurlijk gaat om een volledig gelijkwaardige plaats in de samenleving.

7 Hira’s boek ‘Van Priary tot en met de Kom, de geschiedenis van het verzet in Suriname, 1630-1940’, is daar wat mij betreft een uitstekend voorbeeld van.

Holocaust die dan soms ook nog als zo'n beetje de enige, of in ieder geval de enige belangrijke misdaad tegen de menselijkheid wordt afgeschilderd. Maar denkt Hira werkelijk dat de schandalig beperkte belangstelling voor het slavernijverleden het gevolg is van de aandacht voor de Holocaust? Was er dan voor de Holocaust, of voor het op gang komen van de 'Holocaust industrie' (volgens Finkelstein in 1967) wel aandacht voor het slavernijverleden? En is er in gebieden of in kringen waar veel minder aandacht is voor Joodse Holocaust, of waar het bestaan daarvan zelfs ontkend wordt wel volop aandacht voor de Zwarte Holocaust?

'De ene vorm van racisme kan niet goedgepraat worden door een andere vorm van racisme', zei Lonneke Lemaire van het Platform Stop Racisme & Uitsluiting op de demonstratie Samen tegen racisme op zaterdag 20 september in Den Haag. Zo kan en mag ook de ene genocide niet gebagatelliseerd worden met verwijzing naar een andere. De antiracisme beweging zal haar kracht moeten putten uit de strijd tegen iedere vorm van racisme, discriminatie en uitsluiting. (...)

Kapitalisme en racisme, socialistische en antiracistische strijd

Willem Bos, 18 januari 2015

In september voerde ik op de site van Grenzeloos een discussie met Sandew Hira over de antiracistische en antikapitalistische strijd. Die discussie is inmiddels op verschillende plaatsen voortgezet. Op de site van Doorbraak schreven Ilja Andrić en Eric Krebbers er een uitvoerig stuk over en op Socialisme.nu liet Ewout van den Berg onder de titel 'Socialisten en de strijd tegen racisme' er zijn licht over schijnen. Vervolgens antwoordde Sandew Hira op deze stukken met een uitvoerige beschouwing. Het is verheugend dat vanuit verschillende organisaties met uiteenlopende opvattingen deze discussie wordt gevoerd en dat dat op een constructieve manier gebeurt. In deze bijdrage concentreer ik me op wat mijns inziens de kern van de discussie is: de verhouding tussen socialisme⁸ en racisme en andere vormen van onderdrukking. Om het stuk een beetje leesbaar te houden heb ik allerlei uitweidingen, uitleg en aanvullingen in de noten gestopt.

Structureel racisme

Centraal in de benadering van Hira - en de dekoloniale analyse die hij voorstaat - staat het begrip structureel racisme. In zijn eerste stuk schrijft hij daarover: 'De dekoloniale analyse ziet kolonialisme en haar erfenis als het centrale probleem in de sociale strijd. De erfenis van kolonialisme is levensgroot aanwezig in geografische, economische, sociale, politieke en culturele verhoudingen. De oplossing zit in de dekolonisatie van deze verhoudingen.' Hij plaatst deze benadering tegenover, of naast, wat hij omschrijft als de twee andere belangrijke stromingen over sociale bevrijding: 'De marxistische klassenanalyse waar de socialisten hun strategie op baseren. Simpel gezegd zien ze de klassenstrijd als de basis voor sociale strijd en de socialistische

8 In overeenstemming met het gebruikelijke taalgebruik gebruik ook ik de term racisme, ofschoon dit begrip zelf een racistische constructie is. De menselijke soort homo sapiens bestaat maar uit één ras waarbinnen in de loop van de tijd erfelijke uiterlijke verschillen zijn ontstaan. Ook voor andere begrippen geldt vaak dat we het moeten doen met termen die feitelijk onjuist of misleidend zijn maar waar geen algemeen begrepen alternatief voor bestaat. In deze tekst gebruik ik de term Zwarte mensen (met een hoofdletter) voor mensen met een gekleurde huid die zich zelf opvatten als behorend tot de Zwarte gemeenschap en Joden (met een hoofdletter) voor mensen die zich tot de joodse gemeenschap rekenen of gerekend worden (of werden) en dus niet noodzakelijk het joodse geloof belijden.

samenleving als de oplossing.’ En de bevrijdingstheologie, waarover hij schrijft. ‘In verschillende godsdiensten komen stromingen op die sociale bevrijding definiëren in theologische termen. De analyse is gebaseerd op hoe vanuit een bepaalde religieuze visie aangekeken wordt tegen onrecht. Het nastreven van religieuze waarden, normen en leefregels is een manier om sociale bevrijding te bereiken.’

Hira onderkent dat er ook andere vormen van onderdrukking en uitbuiting zijn, maar in zijn analyse staat het racisme centraal. De basis daarvan ligt in het westers kolonialisme: ‘Het Westers kolonialisme heeft in de afgelopen 500 jaar een wereldwijd systeem van onderdrukking en uitbuiting opgezet in vijf samenhangende dimensies’, schrijft hij daarover in zijn jongste bijdrage. Het gaat dan om een geografische dimensie, een economische dimensie, een sociale dimensie, een politieke dimensie en een culturele dimensie. Hoe die dimensies zich in de visie van Hira tot elkaar verhouden is mij niet duidelijk, wel dat hij zich verzet tegen de visie dat economische motieven - economisch gewin - de drijfveer van het kolonialisme was. ‘Het is een totaal gebrek aan feitenkennis om te stellen dat slavernij uitsluitend om economisch gewin ging en rassenhaat een ondergeschikte rol speelde. Het systeem was er op gebaseerd’, schrijft hij daarover in zijn eerste reactie op mijn stuk op Grenzeloos. Racisme is dus in zijn visie niet een bijproduct van de koloniale plundering, maar een motief op zich.⁹ Waar het racisme in de visie van Hira dan wel vandaan komt blijft onduidelijk. Hieronder in het kort mijn visie daarop.

Discriminatie

Discriminatie, in de zin van een onderscheid maken tussen de eigen groep en buitenstaanders, is zo oud als de mensheid, of eigenlijk nog ouder. Ook bij andere primaten zien we een verschillend gedrag ten opzichte van de eigen groep/familie/clan dan ten opzichte van anderen. Ook bij de verdere ontwikkeling van de menselijke samenleving zien we steeds een onderscheid tussen wie tot de eigen groep gerekend wordt en wie tot de buitenstaanders, vreemdelingen, barbaren gerekend worden. De beslissing om mensen tot de eigen groep of niet te rekenen is vaak een kwestie van taal, gedrag, uiterlijk – de andere groep wordt anders behandeld dan de eigen

⁹ Helemaal duidelijk is de visie van Hira mij niet. Op het ene moment stelt hij dat degene die beweert dat aan het kolonialisme een economisch motief ten grondslag ligt de feiten niet kent, maar in een [column](#) van 2013 schrijft hij: ‘De Duitse nazi’s hadden een ideologisch motief om het Joodse ras te willen vernietigen. De andere ‘nazi’s’ van Europa (Nederlanders, Engelsen, Fransen, Spanjaarden, Portugezen) hadden een economisch motief om de Afrikaanse levens te vernietigen in slavernij. Waarom is het economische motief minder erg dan het ideologische motief?’

mensen. Die andere behandeling kan variëren van een grote mate van gastvrijheid tot een grote mate van vijandigheid.

De economische relatie tot de vreemdeling bepaalt in grote mate de wijze van behandeling. Het spreekt voor zich dat als er van een profijtelijke handelsrelatie sprake is er eerder van een gastvrije benadering sprake zal zijn, terwijl als men er op uit is om de ander zo veel mogelijk van zijn goederen te ontnemen of hem als slaaf te laten werken of verhandelen de behandeling wreed en onderdrukkend zal zijn. Behalve een andere cultuur, afkomst of godsdienst zijn vooral uiterlijke kenmerken als huidskleur een makkelijke manier om de ander als buitenstaander en zo nodig als minderwaardig te karakteriseren en te behandelen.¹⁰

Racisme

Met de ontwikkeling van het imperialisme en kolonialisme nam racisme, de discriminatie op basis van uiterlijke kenmerken als huidskleur, systematische en zeer omvangrijke vormen aan. Als het economisch profijtelijk is, of zelfs voor het voortbestaan van het heersende economische systeem noodzakelijk, om op grote schaal elders in de wereld grondstoffen weg te roven en/of de bewoners als slaven in te zetten, is het voor de hand liggend dat die bewoners niet als gelijkwaardige burgers worden beschouwd maar als minderwaardige wezens. Met de opkomst van het imperialisme en het kolonialisme zien we dan ook de bloei van raciale theorieën

10 De gronden waarop mensen als minderwaardig worden of werden beschouwd kunnen in de loop van de tijd aanzienlijk veranderen. Als het eerste voorbeeld van racistische wetgeving in de westerse wereld worden wel de bloedwetten genoemd die in de 16de eeuw in Spanje werden ingevoerd om te bepalen wie voor de wet als Jood gold. Daarvoor was dat een religieuze categorie maar toen Joden zich tot het christendom gingen bekeren om aan vervolging te ontkomen, ontstond in de Spaanse kerk/staat de angst dat Joden zich alleen voor de vorm bekeerden en in het geheim nog hun 'heidense' gewoontes zouden blijven beoefenen. Daarom werden wetten ingevoerd die Joods-zijn tot een kwestie van afstamming maakte. Zo werd er door een genetisch criterium een religieus onderscheid gemaakt. In de loop van de 18de en 19de eeuw werden religieuze categorieën langzamerhand vervangen door 'raciale' en kwamen eugenetische theorieën op. De eugenetica (wetenschap van het verbeteren van het menselijke ras) werd als een serieuze wetenschap gezien en speelde een rol in het legitimeren van racistische theorieën. Ook de vraag bij welk ras werd ingedeeld was aan verandering onderhevig. Italianen, Grieken en Ieren werden tot in de late 19de eeuw niet tot het 'blanke ras' gerekend, niet toevallig omdat dit economisch achtergestelde gebieden waren en in het geval van Ierland een kolonie. Iets soortgelijks geldt voor Joden, die in Europese samenlevingen pas na de Tweede Wereldoorlog en de Holocaust algemeen geaccepteerd zijn als 'blank', daarvoor werden Joden vaak tot dezelfde categorie gerekend als Arabieren en andere 'oosterlingen'.

waarin gekleurde mensen op allerlei wijze als minderwaardig worden afgeschilderd.

Het huidige nog steeds diep gewortelde racisme is daar een gevolg van. En ook na het verdwijnen van het directe kolonialisme (waarbij westerse mogendheden grote delen van wereld in eigendom hadden) en het ontstaan van andere vormen van plundering en uitbuiting van wat vroeger de derde wereld werd genoemd blijft het racisme in stand. Nadat West-Europese bedrijven uit met name het mediterrane gebied relatief goedkope arbeidskrachten overbrachten kreeg het een nieuwe impuls door concurrentie tussen werkers onderling. Discriminatie en racisme op zich stammen van ver voor de ontwikkeling van het kapitalisme, imperialisme en kolonialisme. Maar de vorm waarmee we er nu mee geconfronteerd worden is bepaald door de rol die het speelde en nog speelt in de kapitalistische expansie.

Slavernij

Ook het verschijnsel slavernij stamt van ver voor het kapitalisme. Ook in de klassieke oudheid en ver daarvoor kende men slavernij en de daarbij behorende vormen van racisme. Maar zoals alle prekapitalistische instellingen werd onder kapitalistische dominantie ook de slavernij aangepast aan de behoefte van het kapitaal.

In de klassieke oudheid hielden de rijken slaven om hun leven te veraangename, om het werk voor ze te doen en hen te verzorgen en te vermaken, niet om door hun arbeid steeds meer rijkdom te vergaren. Niemand zal beweren dat die slaven een prettig leven hadden, maar hun lot was niet te vergelijken met de slaven die op de plantages in de nieuwe wereld te werk werden gesteld met als doel om tegen zo laag mogelijke kosten zo veel mogelijk winst voor hun baas te realiseren. Het is duidelijk dat een dergelijk systeem van grootschalige slavernij niet kan bestaan zonder een vorm van 'dehumanisering' van de tot slaaf gemaakten, met andere woorden van een racistische ideologie.

Het racisme zoals we dat al eeuwen - in zich steeds wijzigende vormen - kennen is dus in sterke mate een product van de kapitalistische expansie, en niet omgekeerd. Om een 'goede' kapitein van een slavenschip te zijn, (in de kapitalistische betekenis van een efficiënte transporteur), of een 'goede' plantagehouder (die het maximale rendement uit 'zijn' slaven haalt), moet je zonder twijfel doordrongen zijn van de racistische ideologie die je in staat stelt tot-slaaf-gemaakten niet als medemensen maar als waren of als productiemiddelen te zien. Maar het is natuurlijk niet zo dat

racistische kapitaalbezitters of scheepskapiteins zich met de slavernij of de slavenhandel bezig gingen houden om met volle teugen hun racisme bot te kunnen vieren. Het racisme was een product en een noodzakelijke voorwaarde voor het kolonialisme, de slavenhandel en de slavernij en hielp deze praktijken in stand te houden door ze te legitimeren.

Het patriarchaat

Ook het patriarchaat, de systematische onderdrukking en onderschikking van vrouwen, is veel ouder dan het kapitalisme en is ook door het kapitalisme aangepast aan haar behoeften. En het wordt steeds weer aangepast aan de kapitalistische belangen van dat moment. De ene keer om vrouwen in het huishouden te houden om voor de reproductie van arbeidskrachten te zorgen, een andere keer, in een andere fase, om hen als goedkope arbeidskrachten in te zetten. Soms om de industrie aan de gang te houden als de mannen op het slagveld de belangen van 'hun' nationale kapitaal dienen, in een andere periode weer om vooral veel kinderen voort te brengen.

Het feit dat het patriarchaat op zich veel ouder is dan het kapitalisme wordt soms als argument gebruikt voor de stelling dat de patriarchale onderdrukking daarmee fundamenteeler is dan de kapitalistische uitbuiting. Dat is niet zo zeer een onjuiste als wel een betrekkelijk zinloze stelling. Het patriarchaat zoals we dat kennen en waar we nu tegen strijden is het patriarchaat zoals dat onder kapitalistische voorwaarden, of onder specifiek neoliberale voorwaarden, vorm heeft gekregen en functioneert.¹¹

Net zoals het racisme waar we tegen strijden, het hedendaagse racisme is, zoals zich dat nu voordoet, voortkomend uit vele eeuwen slavernij en knechting van gekleurde volkeren. Zelfs bij de strijd tegen zwarte Piet, gaat het om déze zwarte Piet, om de functie die hij

¹¹ Er is een interessante parallel met het gebruik/misbruik van de natuur. Zo lang de mensheid bestaat heeft ze er naar gestreefd de natuur naar haar hand te zetten en er van te profiteren. In zekere zin is dat zelfs wat de mens onderscheid van haar voorgangers en andere primaten. Soms leverde dat aanzienlijke ecologische schade op en volgens sommige onderzoekers speelde dat een belangrijke rol bij het verdwijnen van bepaalde beschavingen. Maar hoe groot die schade ook geweest is hij had een andere schaal en een andere dynamiek dan de kapitalistische uitbuiting van de natuur. In voor-kapitalistische maatschappijen ging het om het verwerven van grondstoffen door de bewoners van bepaalde gebieden om ze te gebruiken of om met anderen te ruilen of te verhandelen. Bij de grootschalige kapitalistische winning van grondstoffen gaat het om de winst die op de internationale markt behaald kan worden en is het niet de lokale bevolking die van de natuurlijke rijkdommen profiteert, of ze te veel uitput, maar zijn het grote internationaal opererende ondernemingen die als een sprinkhanenplaag over de aardbol trekken en maanachtige landschappen achterlaten.

nú vervult met de culturele annotatie die daar bij hoort. Het zou best kunnen dat de figuur van zwarte Piet mede terug gaat naar een Germaanse bosgeest, en dat Piet dus een beetje van prekapitalistische oorsprong is. Maar dat verandert niets aan het feit dat hij de vorm heeft gekregen van een racistische karikatuur van een domme zwarte knecht/slaaf, in de traditie van de slavernij en het daarbij horende racisme. En als zodanig bestrijden we hem.

Kapitalisme

Hira stelt zijn benadering tegenover die van ‘de socialisten’ die de antiracistische strijd verwaarlozen ‘omdat ze de klassenverhoudingen en niet institutioneel racisme als het probleem zien’. Op twee punten verschil ik daarin van mening met Hira. In de eerste plaats is zijn benadering van socialisme mijns inziens gebaseerd op een generalisatie. In de tweede plaats hanteert hij volgens mij een te beperkt economisch beeld van het kapitalisme.¹²

In het kapitalisme wordt geproduceerd voor de markt, het gaat bij de productie primair om de verkoop van producten (en niet om hun nut) en uiteindelijk gaat het om de winst die er (voor de bezitters van de productiemiddelen) wordt gemaakt. Maar het kapitalisme is niet alleen maar een productiesysteem gebaseerd op bepaalde bezitsverhoudingen. Het vormt in de loop van de tijd ook de hele maatschappij naar haar beeld en belangen. Economische relaties die specifiek zijn voor kapitalisme gaan steeds meer de menselijke relaties bepalen. De ene mens wordt voor de ander steeds meer een economisch subject, een slaaf, een arbeider, of een consument. Bij de waarde van goederen gaat het niet om hun nut (de gebruikswaarde), maar om hun prijs op de markt (de ruilwaarde). Geld is de nieuwe afgod. De economie is er niet voor de mensen, maar de mensen zijn er voor de economie.

12 Het kapitalisme kunnen we definiëren als ‘een maatschappij waar de kapitalistische productiewijze dominant is’. Een kapitalistische productiewijze op zijn beurt kunnen we omschrijven als een ‘productiewijze waarbij het bezit van de productiemiddelen in handen is van een klein deel van de bevolking, en waarbij een aanzienlijk deel van de bevolking om in haar levensonderhoud te voorzien haar arbeidskracht moet verkopen aan de bezitters van productiemiddelen’. Dat betekent niet dat er alleen maar van bezitters van productiemiddelen (de bourgeoisie) en verkopers van arbeidskracht (het proletariaat) sprake is. Er is altijd een groep mensen daar tussenin die wel over hun eigen productiemiddelen beschikken, maar geen of heel weinig arbeidskracht van andere kopen. En ook daarnaast is sprake van een heleboel werk (in het huishouden, voor eigen nut of plezier, als mantelzorg enzovoort) dat niet onder kapitalistische verhoudingen of zelfs niet voor een markt wordt gedaan. Vandaar dat we spreken over kapitalisme als een dominante productiewijze.

Daarbij heeft het kapitalisme een groot vermogen om allerlei prekapitalistische elementen op te nemen en voor haar functioneren ten nutte te maken. We zien dat bij het patriarchaat, het racisme, maar bijvoorbeeld ook bij de godsdienst en vele andere culturele fenomenen.¹³

Natuur en arbeid

Er zijn twee bronnen van materiële rijkdom: de natuur en de menselijke arbeid. In haar voortdurende winsthonger is het kapitaal er op uit om zo goedkoop mogelijk uit die twee bronnen te putten; zich zo goedkoop mogelijk natuurlijke hulpbronnen toe te eigenen (en de natuur als gratis afvalvat te gebruiken) en de arbeidskracht zo goedkoop mogelijk te verwerven. Alles wat de arbeidersklasse verdeelt en verschillende groepen tegen elkaar opzet kan ze daarbij goed gebruiken, of dat nu religieuze nijd, het patriarchaat, racisme, nationalisme, homohaat, antisemitisme of wat dan ook is. Alleen al daarom zullen socialisten die die naam waardig zijn (daarover verderop meer) daar tegen strijden, omdat de strijd tegen verdeeldheid van de arbeidersklasse een integraal onderdeel is van de klassenstrijd en de strijd voor het socialisme. Het is dus naar mijn mening kunstmatig om een onderscheid te maken tussen 'de klassenstrijd' (waaronder Hira waarschijnlijk alleen de sociaal economische strijd verstaat) en andere aspecten en vormen van die strijd.

Socialisme

In zijn kritiek op 'het socialisme' gooit Hira heel verschillende stromingen op een hoop en bestrijdt hij onder de naam van de strijd tegen 'het socialisme' vooral een bepaald beeld van het socialisme. We moeten toegeven dat zijn beeld van socialisme niet alleen door hem en andere tegenstanders van het socialisme wordt gehanteerd, maar ook door velen die zichzelf als socialist beschouwen.¹⁴ Er zijn vele soorten socialismen, om duidelijk te maken tot welke stroming

¹³ Daarbij vindt vaak een sterke omvorming plaats. De eerste christelijke gemeenschappen in het Romeinse rijk met hun sterke nadruk op onderlinge steun en gemeenschapszin en het ontbreken van hiërarchie zullen heel weinig van hun godsdienst herkennen in de vorm die het christendom van de katholieke- en protestantse kerken in het kapitalisme heeft aangenomen. En ook die vorm verschilt sterk naar gelang de omstandigheden.

¹⁴ De betekenis van bepaalde etiketten waarmee politiek stromingen worden aangeduid maakt in de loop van de tijd nu eenmaal een sterkte ontwikkeling door. Dat geldt voor het socialisme evengoed als voor het liberalisme, het conservatisme, de christendemocratie. Daarom is het, zeker als het over een langer tijdbestek gaat zelden zinvol om met alleen een dergelijk etiket te voldoen.

Grenzeloos zich rekent is het handig om een blik op de geschiedenis te werpen.

Het socialisme is in de negentiende eeuw ontstaan als ideologie van de arbeidersbeweging in Europa. Een arbeidersbeweging die toen vrijwel uitsluitend bestond uit witte arbeiders en waarin vrouwen maar een zeer beperkte rol (konden) spelen. Het socialisme belichaamde het streven naar een fundamenteel andere (een socialistische) maatschappij, waar het privébezit van de productiemiddelen was vervangen door gemeenschappelijk bezit. De arbeidersklasse speelde in de visie van socialisten de centrale rol in het ten val brengen van het kapitalisme en het vestigen van het socialisme en die klasse had daarmee ook een universele rol als bevrijder van de mensheid van het kapitalistische systeem.

In de loop van de tijd ontwikkelde zich een duidelijke breuk tussen die socialisten die de weg naar het socialisme zagen als een duidelijke breuk met het kapitalisme (revolutionairen) en socialisten die uitgingen van een geleidelijke omvorming op weg naar een socialistische maatschappij (reformisten). Met de Russische revolutie van 1917 werd die breuk definitief. De revolutionaire vleugel zag de ineenstorting van het Tsaristische Rusland - ondanks het feit dat Rusland het meest achterlijke en de minst ontwikkelde van de imperialistische mogendheden was - als een mogelijkheid om een eerste stap te zetten in het proces van een Europese socialistische revolutie, de reformistische stroming keerde zich daartegen en liet steeds meer het hele idee van het socialisme als een andere maatschappij-ordening los en verving het door het streven naar een wat socialere vorm van kapitalisme.

Toen de jaren daarna de Russische revolutie alleen bleef staan en elders in Europa soortgelijke ontwikkelingen mislukten of werden neergeslagen zagen de Russische revolutionairen, (die zoals gezegd hun revolutie alleen maar als het begin van een continentale omwenteling zagen) zich geconfronteerd met een massale militaire interventie vanuit de westerse mogendheden. Onder de dramatische omstandigheden van interventie en burgeroorlog in een land dat al enorm geleden had door de Wereldoorlog probeerde de leiding van de revolutie haar idealen hoog te houden en er het beste van te maken. Niet vanuit de gedachte dat ze in het arme onderontwikkelde Rusland het socialisme konden vestigen, maar in de hoop dat een omwenteling elders in Europa met name in het industrieel ver ontwikkelde Duitsland met zijn grote arbeidersbeweging perspectief zou bieden

Die hoop bleek uiteindelijk ijdel. Het revolutionaire Rusland bleek alleen staan, de Russische economie lag op zijn gat, de arbeidersklasse (die in Rusland toch al van zeer beperkte omvang was) was gedecimeerd en de problemen waren immens. De afloop van het proces is bekend: het prille proces van machtsuitoefening door de arbeiders en arme boeren via het systeem van raden (sovjets) moest plaats maken voor de macht van de steeds verder uitdijende bureaucratie onder leiding van Stalin die na het uitmoorden van zijn belangrijkste tegenstanders een keiharde dictatuur vestigde.¹⁵

Het 'socialisme in een land' van Jozef Stalin had, behalve in naam en in het feit dat de productiemiddelen niet meer in privé handen waren niets van doen met het socialisme zoals daar door de grondleggers van het marxisme over was gedacht en voor was gestreden. En het heeft ook niets van doen met het socialisme waar vandaag de dag revolutionair socialisten voor strijden. Noch Doorbraak of de Internationale Socialisten noch mijn organisatie de SAP staan een socialisme voor dat overeenkomt met het beeld dat Hira daarvan schetst.

Ons socialisme

Wat verstaan we dan wel onder socialisme? Wat dat betreft kan ik natuurlijk niet namens Doorbraak en de Internationale Socialisten spreken, maar alleen namens mezelf en vanuit de organisatie waarvan ik lid ben. Socialisme betekent in ieder geval een postkapitalistische samenleving. Een samenleving waar het kapitalisme als dominante productiewijze is afgeschaft. Dat betekent niet dat iedere vorm van marktwerking is verdwenen, wel dat het bezit van de productiemiddelen ¹⁶ niet meer in private handen is, maar in die van de gemeenschap. En dan echt van de gemeenschap en niet zoals in het Oostblok feitelijk onder controle van een kleine

15 Hira schrijft in zijn laatste bijdrage dat volgens de Trotskisten de misvormingen van het socialisme ontstonden omdat de juiste concepten (van Lenin en Trotsky) niet zijn gevolgd. Dat is een misvatting. Centraal in de analyse van de onttaarding van de Sovjet-Unie, zoals die met name door Trotsky zelf is uitgewerkt, staan de 'objectieve' omstandigheden: de geringe ontwikkeling van de Russische economie, de zeer beperkte omvang en de grote zwakte van de Russische arbeidersklasse en vooral het isolement door het uitblijven/verloren gaan van de revolutie elders in Europa. Het 'programma' van Trotsky en de zijnen was er dan ook op gericht om die zwakheden zo goed mogelijk het hoofd te bieden, door industrialisatie, het terugdringen van de macht van de bureaucratie, het ondersteunen van de revolutie elders in Europa enzovoort.

16 Het gaat hierbij om productiemiddelen waarmee anderen in loondienst aan het werk worden gezet, niet om de productiemiddelen van de kleine zelfstandige.

bureaucratische laag (met haar eigen belangen) zonder dat de bevolking enige invloed heeft.

Socialisme impliceert dus in deze visie een sterke uitbreiding van de democratie. In het kapitalisme is die op zijn best formeel (met verkiezingen van functionarissen en/of vertegenwoordigende organen) en in ieder geval beperkt tot wat gerekend wordt tot de politieke sfeer (die steeds verder ingekrompen wordt). Democratie houdt op bij de bedrijfspoort, daarbinnen hebben de vertegenwoordigers van het kapitaal (de eigenaren van het bedrijf) het voor het zeggen. Democratie houdt ook steeds meer op als het over macro-economische beslissingen gaat, daar zijn het 'de markten' (dat wil zeggen de bezitters van financieel kapitaal) of hun vertegenwoordigers in supranationale organen als het IMF, de Wereldbank, de WHO, de EU en de Trojka die het voor het zeggen hebben.¹⁷

Het afschaffen van het kapitalisme, door het onteigenen van het kapitaal, maakt een einde aan de macht van kapitalisten. Maar wie krijgt die macht dan in handen? In het voormalige Oostblok, China, Vietnam, N. Korea was/is dat feitelijk een laag bureaucraten die formeel in naam van het proletariaat, maar geheel zonder haar en tegen haar belangen in, haar eigen bureaucratische belangen behartigt(de).¹⁸ Zoals gezegd met 'socialisme', zoals dat door de socialistische beweging voor en buiten het stalinisme werd en wordt opgevat heeft dat niets van doen.

Wil er van socialisme sprake zijn dan moet de macht van de ene beperkte en geprivilegieerde groep niet overgaan in de handen van een andere beperkte en geprivilegieerde groep, maar moet de bevolking zelf op enigerlei wijze de macht uitoefenen. Daarvoor moet

17 Zie daarover ook de [brochure](#) De democratisering van de economie.

18 Ik ben het met Hira eens dat de Cubaanse revolutie niet op één lijn gesteld kan worden met, zoals hij het omschrijft, de ouderwetse Oostblok landen. 'Bovendien', zo schrijft Hira 'is veel van hun beleid beargumenteerd vanuit morele overwegingen en niet steeds vanuit de marxistische leer', waarbij hij een tegenstelling creëert tussen de marxistische leer en morele overwegingen. In dat kader is het goed om er op te wijzen dat in de historische discussie in Cuba over de koers van de economie in 1963-64 in de periode dat Che Guevara minister van industrie was en tegenover de groeiende invloed van de pro-Moskou georiënteerde communisten stond en tegenover de groeiende bureaucratische tendensen hij in zijn pleidooi voor versterking van morele stimulansen de steun inriep en kreeg van de marxistische econoom en leider van de Vierde Internationale Ernest Mandel. (Zie Jan Willem Stutje: Ernest Mandel, rebel tussen droom en daad, pagina 194 ?). Als Hira over het huidige Cuba schrijft: 'De persoonlijkheidscultus is bij wet verboden en de leiders van de revolutie hebben geen persoonlijke verrijking die enigszins vergelijkbaar is met de verrijking van partijbureaucraten in stalinistische landen', is hij toch te optimistisch.

de bevolking georganiseerd en in beweging zijn. In de geschiedenis zien we in revolutionaire processen waarin de macht van het kapitaal ter discussie komt te staan, steeds dat (delen van) de arbeidersklasse en andere lagen van de bevolking zich in brede organen organiseren om de strijd te kunnen voeren. Die organen, arbeidersraden, comités, sovjets, cordones industriales, strijdcomités of welke namen zo ook aannemen, vormen als het ware de embryonale machtsorganen van de postkapitalistische staat.

Als het lukt om het kapitalisme ten val te brengen kan op basis van deze vormen van zelforganisatie van de bevolking de verdere omvorming van de maatschappij plaatsvinden. Tot nu toe is de macht - en zelfs het bestaan - van dergelijke organen in verschillende revoluties steeds beperkt geweest. De volksbeweging leed een nederlaag en de macht van het kapitaal werd hersteld, of hun macht werd na kortere of langere tijd overgenomen door bureaucratische organen waarin de directe macht van de georganiseerde bevolking verdwenen was.

Ook als het lukt om de macht van het kapitaal te breken en de kapitalistische staat te vervangen door de macht van dergelijke organen van zelforganisatie is er nog een lange weg te gaan voordat we van een socialistische maatschappij kunnen spreken. Zoals we eerder gezien hebben is het kapitalisme niet alleen een economisch systeem, gebaseerd op het privé bezit van de productiemiddelen, maar heeft het in de loop van de geschiedenis de hele maatschappij (inclusief het bewustzijn van de mensen) gevormd. Die eeuwenlange socialisatie, die kapitalistische cultuur, die vervreemding zal pas in de loop van generaties door het opdoen van andere ervaringen langzaam weg kunnen slijten.

De opbouw van een socialistische maatschappij betekent dus niet alleen een drastische verandering in de hele manier van produceren en consumeren, (geen productie meer voor de winst maar om in de behoefte te voldoen, rekening houdend met het milieu), maar ook een resocialisatie van de mensen. De taken van het beheer en bestuur van de maatschappij, die in het kapitalisme overgelaten worden aan een beperkte groep beroepspolitici en bureaucraten zal een zaak van de hele bevolking zijn via direct gekozen en op ieder moment afzetbare vertegenwoordigers. Het is duidelijk dat deze opvatting van socialisme als zelfbeheer op alle vlakken en sterke decentralisatie van besluitvorming hemelsbreed verschilt van het beeld dat Hira hiervan heeft.

Met het in gemeenschapshanden brengen van de productiemiddelen en daarmee het verdwijnen van de bourgeoisie als klasse zijn zeker

niet alle politieke tegenstellingen verdwenen. In tegendeel, allerlei groepen van de bevolking kunnen op basis van hun materiële belangen, hun culturele achtergrond of hun specifieke situatie of belangstelling nu in vrijheid strijden voor hun belangen en hun zienswijze. Omdat het dan niet meer de markt (en daarmee de koopkrachtige vraag) is die de economische prioriteiten bepaalt, maar een democratisch proces, kunnen allerlei groepen voor hun belangen en zienswijze strijden. Dat geldt met name voor groepen die onder het kapitalisme onderdrukt, gemarginaliseerd en gediscrimineerd zijn, zoals vrouwen, etnische en culturele minderheden, LGBT mensen, gehandicapten enzovoort. Zij zullen hun strijd dan volledig kunnen ontplooiën. Er is geen sprake van dat 'het socialisme' of 'de socialistische revolutie', automatisch de positie van dergelijke groepen zal verbeteren. Voor een dergelijke verbetering zal ook dan strijd voor geleverd moeten worden, maar socialisme zou wel betere mogelijkheden bieden om die strijd te voeren.

Zwarte socialisten

In zijn reactie op mijn eerste kritiek schreef Hira: 'De witte mensen, inclusief de socialisten, springen pas op de bandwagon als de beweging op gang komt. Om die reden is het belangrijk om altijd de deur open te houden naar witte mensen en organisaties die de strijd gaan steunen, maar we moeten niet verwachten dat daar de grote ideeën en initiatieven vandaan zullen komen.' Ik ben het daar mee eens. Andrić & Krebbers en Van den Berg hebben er in hun stukken op gewezen dat er 'ook altijd invloedrijke zwarte socialisten zijn geweest en nog steeds zijn' (A&K) en op 'de rol die zwarte socialisten altijd hebben gespeeld in de strijd tegen onderdrukking' (vdB). Dat klopt, maar doet mijns inziens niets af aan de constatering van Hira. Over het algemeen hebben witte socialisten en ook revolutionaire socialisten niet vooraan gestaan als het ging om de strijd tegen racisme, en er is geen reden om te verwachten dat ze dat in de toekomst wel zullen gaan doen.¹⁹

Dat is ook logisch. Het kapitalisme heeft een sterk verdelende werking. Individuen worden als concurrenten tegenover elkaar gezet en bevolkingsgroepen tegen elkaar uitgespeeld. Socialisten verzetten zich daar tegen, maar zijn er niet immuun voor. In vele gevallen bestaan socialistische groepen ook overwegend of zelfs in

19 Dat neemt niet weg dat socialisten (marxisten) en met name Zwarte marxisten een zeer belangrijke rol gespeeld hebben in het analyseren van de rol die racisme (en seksisme) spelen in het functioneren van het kapitalisme in verschillende fasen van zijn ontwikkeling. Inzichten die onontbeerlijk zijn voor een effectieve antiracistische strijd.

meerderheid uit witte, redelijk geschoolde mannen. Dergelijke socialistische organisaties proberen het gemeenschappelijke in de strijd te benadrukken, maar ook voor hen is het hemd nader dan de rok. In een door witte mannen gedomineerde samenleving als de onze zal de ideologie van die groep en haar belangen ook in socialistische organisaties doorwerken.

Er zal een sterke Zwarte antiracistische beweging nodig zijn om de antiracistische strijd te voeren en om in meerderheid witte organisaties onder druk te houden hun anti-racisme meer te laten zijn dan mooie woorden. Zoals er een sterke autonome vrouwenbeweging nodig is om de feministische strijd te voeren en het zelfde geldt voor een beweging van LGBT mensen, gehandicapten enzovoort. Individuele witte activisten of hoofdzakelijk uit witte, mannelijke activisten bestaande socialistische organisaties kunnen daarbij belangrijke bondgenoten zijn, maar niet meer dan dat.²⁰

Antisemitisme

Tot slot moet er toch nog iets gezegd worden over het antisemitisme. Ik begon indertijd deze discussie uit verontwaardiging over de stellingname van Hira ten opzichte van de Joodse Holocaust, uit boosheid over het feit dat hij zich achter uitspraken schaarde waarin de Holocaust als 'slechts een cover-up voor domme schapen' werd omschreven en de behandeling in de concentratiekampen als 'slechts een lachertje vergeleken (met) onze slavenhandel.' Als reactie presenteerde Hira een lijst van de grootste misdaden in de geschiedenis van de mensheid waarin de Holocaust 'slechts' op de vijfde plaats stond.

20 Ook hier zien we een interessante parallel met de feministische beweging. Van het begin af aan zijn in de socialistische beweging ook vrouwen actief geweest en hebben daarin soms ook een vooraanstaande rol gespeeld, zoals Henriëtte Roland Holst in Nederland of Rosa Luxemburg in Duitsland. Maar deze socialistes waren niet altijd grote voorvechters van vrouwenbelangen of van het feminisme. Pas met de tweede feministische golf in de jaren zestig en zeventig en met het ontstaan van een socialistisch feministische stroming daarbinnen kwam er ook binnen de traditionele socialistische beweging en bij revolutionair socialistische organisaties begrip voor het belang van de feministische strijd. Er was over het algemeen een heftige interne strijd voor nodig voordat (revolutionair) socialistische organisaties de vrouwenstrijd en het feminisme serieus namen. En ze zullen dat alleen maar blijven doen als ze interne mechanismen hebben die er voor zorgen dat er tegenwicht wordt geboden tegen de 'heersende' opvattingen. Zo is het binnen de organisaties van de Vierde Internationale gebruikelijk dat vrouwen, maar ook andere speciale groepen (HLBT) etnische minderheden enzovoort, op ieder niveau van de organisatie in speciale besloten vergaderingen bijeen kunnen komen en zich over alle aspecten van de werking en het functioneren van de organisatie uit kunnen spreken.

In zijn antwoord aan Doorbraak en Internationale Socialisten gaat Hira hier nogmaals op in. Als reactie op de vraag van Andrić en Eric Krebbers naar Hira's inhoudelijke analyse van deze misdaden tegen de menselijkheid presenteert hij onder het kopje 'inhoudelijke analyse' een lijstje van vijf dimensies van het systeem van onderdrukking en uitbuiting dat het westerse koloniale systeem in de afgelopen 500 jaar heeft opgezet. Van alle vijf de dimensies vergelijkt hij vervolgens de impact op de wereld met die van de Holocaust om dan te concluderen dat de invloed van de Holocaust marginaal was in vergelijking met die van 500 jaar kolonialisme. Nog afgezien van het feit dat hier de oorspronkelijke vergelijking van de slavenhandel met de Holocaust is vervangen door het westerse kolonialisme (dat natuurlijk meer omvat dan alleen slavernij/slavenhandel) is dit een even onzinnige aanpak als zijn oorspronkelijke lijstje. De Holocaust is geen lachertje of een bagatel omdat de gevolgen van 500 jaar kolonialisme vele malen groter zijn.²¹

Bedoeld of onbedoeld levert Hira een bijdrage aan het bagatelliseren van antisemitisme. Ook ziet hij niet dat de Holocaust niet op zich stond, maar een cumulatie vormde van een eeuwenoude traditie van institutioneel en niet-institutioneel racisme tegen Joden, van een eeuwenoude en nog allerminst verdwenen cultuur van antisemitisme. Het feit dat door voorstanders van de joodse staat Israël (op zich een racistisch concept, waarbij joden op basis van hun afstamming waar ter wereld ze ook geboren zijn het recht hebben zich in Israël te vestigen terwijl niet-joden in casu Palestijnen die er al generaties

21 Antisemitisme is geen institutioneel racisme schrijft Hira in zijn jongste stuk waarbij hij verwijst naar een [column](#) van zijn hand. In dat stuk onder de titel 'Wat is racisme' maakt hij een onderscheid tussen twee benaderingen van racisme. De persoonlijke interactie die volgens Hira racisme definieert als 'de haat van de ene mens door de andere, het geloof dat de ene mens minderwaardig is ten opzichte van de andere vanwege huidskleur, taal, gewoonten en gebruiken, geboorteplaats of andere factoren die betrekking hebben op het wezen van die persoon.' En de institutionele benadering, die racisme definieert als: 'een systeem van instituties die superioriteit/inferioriteit koppelt aan ras, etniciteit of geloof.' Op basis van dit onderscheid stelt Hira vervolgens dat volgens de eerste definitie antisemitisme een vorm van racisme is, maar dat dit volgens de institutionele definitie niet zo hoeft te zijn. (Wat al weer wat anders is dan het niet is zoals hij elders stelt.) Natuurlijk is er een verschil in de discriminatie doordat een bepaalde bevolkingsgroep allerlei rechten niet heeft (zoals de Joden in Europa tot aan de Franse revolutie of in nazi-Duitsland) en de situatie dat er formeel gelijke rechten zijn maar ze wel als minderwaardig worden bejegend. (Een onderscheid dat overigens door Hira weer verduisterd wordt doordat hij onder instituties nadrukkelijk niet alleen overheidsinstellingen verstaat maar: 'een systeem van regels die ons maatschappelijk gedrag beïnvloeden.') Maar dat onderscheid is natuurlijk relatief en beide vormen versterken elkaar. Institutioneel racisme is de formele uitdrukking van het racisme tegen een bepaalde groep, en versterkt de vooroordelen en haat tegen die bevolkingsgroep en omgekeerd.

wonen dat recht niet hebben) antizionisme graag gelijkstellen aan antisemitisme, doet daar niets aan af.

Antisemitisme (haat tegen en discriminatie van joden omdat ze jood zijn) heeft in Europa een eeuwenlange traditie en heeft ook in de linkse- en arbeidersbeweging een funeste uitwerking gehad en moet altijd in welke vorm dan ook bestreden worden, net zoals alle vormen van racisme of vreemdelingenhaat.

Links en antisemitisme

Willem Bos, 20 april 2015

Strijd tegen racisme is een belangrijk onderdeel van links politiek activisme, of althans hoort dat te zijn. Daarbij gaat het om de strijd tegen Zwarte Piet, tegen de toenemende islamofobie, maar ook tegen antisemitisme. Antisemitisme is ook binnen links een gevoelig punt omdat er niet altijd voldoende onderscheid wordt gemaakt tussen antisemitisme (Jodenhaat) en kritiek op de politiek van Israël of zelfs op het bestaan van de staat Israël (antizionisme). Veel voorstanders van Israël en de Israëlische politiek doen kritiek daarop af als antisemitisme. Het is jammer dat ook in een tekst van de linkse en antiracistische organisatie Doorbraak dat onderscheid niet wordt gemaakt en antizionisme gelijk wordt gesteld aan antisemitisme. Dat schaadt de noodzakelijke opbouw van een brede antiracistische beweging.

We doelen op de tekst [“Tien tips tegen antisemitisme”](#), die oorspronkelijk in 2002 verscheen in het blad “De Fabel van de illegaal”. Het lijkt misschien wat vreemd om in te gaan op een tekst van dertien jaar geleden, maar uit het feit dat deze tekst recent – zonder nader commentaar – [opnieuw op de site van Doorbraak is gepubliceerd](#) ga ik ervan uit dat de daar verwoorde standpunten nog steeds door Doorbraak, of in ieder geval door de schrijvers van de tekst, worden onderschreven.

In de tekst worden tien tips gegeven die activisten “die kritiek willen leveren op de Israëlische staat”, in acht moeten nemen om niet in antisemitische redeneringen te vervallen. Los van de precieze formuleringen ben ik het met een groot deel van die tips eens. We moeten niet te snel over genocide spreken, Israël niet als de grootste mensenrechtenschender in de wereld voorstellen, Israël niet met nazi-Duitsland vergelijken, ons verre houden van antisemitische stereotyperingen, “de Joden” niet verantwoordelijk stellen voor de daden van de Israëlische staat, geen zelfmoordaanslagen vergoelijken ²², Israël niet de schuld geven van het antisemitisme, ideeën over Joodse samenzweringen van de hand wijzen en ook de kritiek op moslimfundamentalisten niet schuwen.

Maar dat geldt niet voor drie andere tips, namelijk: “neem stelling tegen antizionisme”, “noem Israël geen kunstmatige staat”, en “stel

22 Althans zelfmoordaanslagen op onschuldige burgers, aanslagen op militaire doelen is een andere zaak.

het bestaansrecht van Israël niet ter discussie”. Dat zijn punten die niets met antisemitisme te maken hebben.

Antisemitisme, zionisme en antizionisme

Laten we beginnen met duidelijk te stellen wat antisemitisme wel is. Antisemitisme is Jodenhaat, een vorm van racisme gericht tegen Joden. En zoals bij iedere vorm van racisme gaat het er dus om dat (in dit geval) Joden gehaat en gediscrimineerd worden om het enkele feit dat ze Jood zijn of als Jood aangemerkt worden. Daarbij kan het Jodendom als een ras, een volk, een geloofs- of culturele gemeenschap of een combinatie daarvan worden beschouwd, het gaat erom dat mensen gehaat worden op basis van de groep waartoe ze behoren of waarbij ze ingedeeld worden.

De volgende vraag is dan: wat is zionisme en de tegenpool daarvan antizionisme? Zionisme is een beweging die streeft naar een soeverein thuisland voor Joden. Daarbij wordt een onderscheid gemaakt tussen het politieke zionisme dat streeft naar een Joodse staat en cultureel zionisme dat culturele en geestelijke waarden voorop stelt, maar niet pleit voor een Joodse staat of daar zelfs expliciet tegen is. Als we even afzien van plannen zoals die voor de Tweede Wereldoorlog bestonden voor de stichting van een Joodse staat elders in de wereld (in Afrika of Zuid-Amerika), dan gaat het om de stichting van een Joodse staat in Palestina. En logischerwijs is antizionisme het verwerpen daarvan of de tegenstand daartegen. Zionisme is dus een vorm van Joods nationalisme.

Nationalisme

Volgens de schrijvers van de Doorbraak-tekst hebben “alle vormen van nationalisme dezelfde reactionaire functie. (...) Via nationalisme spannen elites de bevolking voor hun karretje in de machtsstrijd met andere elites. Daarin verschilt het Joods nationalisme niet wezenlijk van het Arabische, of het Nederlandse nationalisme.” Hun stelling is dat Joden evengoed als andere volkeren een eigen staat mogen hebben en dat het “antisemitisch is om vanuit Europa juist het Joodse nationalisme tot hoofdprobleem te maken”.

Het op die manier op een (reactionaire) hoop gooien van iedere vorm van nationalisme is wel een beetje erg kort door de bocht. Er is een essentieel verschil tussen het nationalisme van overheersende naties en van onderdrukte naties. In de praktijk maakt Doorbraak dat verschil ook. Als Doorbraak schrijft over de Indonesische nationalist die streed tegen de Nederlandse koloniale overheersing heeft men het (terecht) over “vrijheidsstrijders”.

Maar zelfs onder de dominante naties zijn er cruciale verschillen. Er is het Franse of VS-model, waarin iedereen die geboren is op het grondgebied van de natiestaat automatisch een staatsburger is met gelijke rechten. Of het Duitse of Nederlandse model van etnische nationaliteit, waarin bijvoorbeeld iemand die in Roemenië geboren is van Duitse afkomst (veel generaties geleden) makkelijk de Duitse nationaliteit kan krijgen, terwijl iemand van Turkse afkomst die in Duitsland geboren is met ouders die in Duitsland geboren zijn, heel moeilijk een staatsburger kan worden.

Het heeft weinig zin om op een abstracte manier over het recht van Joden op een eigen staat te spreken. We kunnen niet voorbijgaan aan de historische realiteit. We hebben het sinds het einde van de Tweede Wereldoorlog en zeker vanaf de stichting van de staat Israël in 1948 niet meer over een Joods thuisland of een Joodse staat, maar over een concrete staat in een concreet gebied. En de kern van de tragedie is natuurlijk dat “de staat voor het volk zonder land” niet gesticht werd in een land zonder volk, maar in een gebied dat al sinds mensenheugenis wordt bewoond.²³ Naast een zeer kleine minderheid van Joden voor het overgrote deel door Arabisch sprekende moslims en christenen, die naar het gebied waar ze wonen Palestijnen worden genoemd.

Een Joodse en democratische staat

Israël pretendeert tegelijkertijd een Joodse en een democratische staat te zijn. Maar door de concrete omstandigheden – in casu de aanwezigheid van een meerderheid van niet-Joden, dat wil zeggen Palestijnen – zijn die twee begrippen niet met elkaar te verenigen. Als het een Joodse staat wil zijn, moet het niet-Joodse element gemarginaliseerd worden. Als het een democratische staat wil zijn, waarin alle burgers gelijke rechten hebben, dreigt het Joodse karakter het onderspit te delven.

In de praktijk is steeds gekozen voor het eerste element. Met als gevolg dat er een constante politiek van marginalisatie van de Palestijnse bevolking plaatsvindt. Van de etnische zuiveringen in 1949 (waarbij 83 procent van de Palestijnse bevolking werd verdreven), tot de vorming van de Palestijnse enclaves in Gaza en de Westbank en de tweederangs positie van Palestijnen in Israël. Voor Palestijnen die in Oost-Jeruzalem (dat sinds 1967 officieel Israëlijs grondgebied is) wonen en er geboren zijn, en van wie de ouders en grootouders er ook geboren zijn, is het bijna onmogelijk om Israëlijs

²³ Zie voor een samenvatting van de ontstaansgeschiedenis van Israël bijvoorbeeld de [brochure](#) van Ander Europa ‘Europa en Palestina, over het falen een historische dwaling te helpen rechtzetten’.

staatsburger te worden, en als ze voor enkele maanden in het buitenland verblijven, riskeren ze zelfs hun verblijfsvergunning te verliezen en mogen ze nooit meer terug naar huis.

Aan de andere kant is er een systematische politiek van het aantrekken van Joden uit de rest van de wereld om het Joodse demografische overwicht in stand te houden. Dat leidt ertoe dat terwijl Palestijnen verdreven worden van de grond waar ze al generaties wonen, Joden van elders uit de wereld (Europa en de VS) direct het Israëliëse staatsburgerschap kunnen krijgen en zich in Israël, of zelfs in de bezette gebieden, kunnen vestigen.

“Het is antisemitisch om te doen alsof de Palestijnen een echte band met hun land hebben en de Israëliërs per definitie niet”, schrijven de Doorbrakers in tip 8. En even verder in tip 9: “Wie vanuit Europa juist de staat Israël als eerste zou willen opdoeken, is bevangen door antisemitisme. Israël is immers de staat waar de Europese Joden die de Shoah overleefden een veilig heenkomen zochten.”

Natuurlijk, als je stelt dat Israëliërs “per definitie” geen band met hun land hebben, is dat een uitspraak die moeilijk anders dan als antisemitisch geïnterpreteerd kan worden en bedoeld kan zijn. Zeker als dat gebaseerd is op een betoog over “Joden die eeuwig rondzwerven en nergens thuis horen”. We hebben inmiddels te maken met meer dan drie in Israël geboren generaties Israëliërs. Maar als je het over nieuwe kolonisten hebt die vers uit de VS of Amsterdam komen om zich te vestigen op van Palestijnen geroofd land waarvan ze vinden dat het hen toebehoort omdat hun voorouders er tweeduizend jaar geleden zijn verjaagd, dan ligt dat toch wat anders.

Kolonistenstaat

Israël is een kolonistenstaat. Een staat gebaseerd op de Joodse kolonisten die vanaf het begin van de vorige eeuw – toen Palestina na het uiteenvallen van het Ottomaanse rijk onder Brits bestuur kwam – vanuit Europa naar Palestina zijn getrokken. De Britten gingen in overeenstemming met de Balfour-verklaring akkoord met de “vestiging in Palestina van een nationaal tehuis voor het Joodse volk”. Het is natuurlijk onzin om te zeggen dat Israël een kunstmatige staat is, want alle staten zijn kunstmatig, maar als kolonistenstaat en als een staat die zich als Joodse staat expliciet etnisch definieert, is het wel een staat die om haar karakter te behouden een groot deel van haar bevolking wel moet marginaliseren.

Natuurlijk zijn er onder zionisten verschillende opvattingen over hoe die marginalisering van de Palestijnen plaats moet vinden. Er zijn

uiterst rechtse zionisten die vinden dat alle Palestijnen uit groot-Israël verdreven of zelfs vernietigd moeten worden. En er zijn minder rechtse zionisten die vinden dat de Palestijnen in het kader van een tweestatenoplossing maar in twee beperkte gebieden opgesloten moeten worden. Maar wat alle politieke zionisten bindt, is dat ze vinden dat Israël als staat met een Joods karakter behouden moet blijven.

“De oplossing ligt in een principieel anti-nationalisme, en steun voor gezamenlijke Israëlische initiatieven voor strijd van onderop van arbeiders, vrouwen en andere onderdrukte groepen”, schrijven de Doorbraak-auteurs. Prima, uitstekend. Maar wat is dan het perspectief van die gezamenlijke strijd? Het handhaven van de Joodse staat Israël met een tweederangs positie voor Palestijnen en een politiek die erop gericht is om de Palestijnen kunstmatig in de minderheid te houden? Of een situatie waarin alle inwoners: Joden en Palestijnen, moslims, christenen en atheïsten gelijke rechten hebben? Dat laatste is een expliciet anti-(politiek) zionistisch standpunt.

Welke staatkundige vorm daar ook aan gegeven wordt: een seculiere democratische staat, een federatie of confederatie is onderwerp van discussie en zal natuurlijk door de betrokken bevolking zelf besloten moeten worden. Belangrijk is dat naast de Palestijnen ook Israëlische Joden erkend moeten worden als een nationaliteit, met niet alleen individuele, maar ook collectieve, nationale rechten. Met erkenning van de Hebreeuwse taal, met staatssteun voor Hebreeuwstalig onderwijs, en allerlei andere voorzieningen die een etnische of nationale minderheid toekomen.

Antizionisme en antisemitisme

Natuurlijk zijn er ook andere motieven voor een antizionistisch standpunt. Orthodoxe joden (of althans een deel daarvan) zijn antizionistisch (tegenstander van een Joodse staat), omdat een dergelijke staat alleen gevestigd kan worden na de komst van de Messias. Sommige antisemieten zijn antizionisten omdat ze vinden dat Joden gewoon van de aardbodem moeten verdwijnen en dus zeker geen eigen staat moeten hebben. Andere antisemieten zijn juist niet tegen Israël omdat de Joden dan daarnaartoe kunnen en “wij” ze tenminste kwijt zijn.

Zionisme en antisemitisme

De auteurs van Doorbraak schrijven dat Israël hét toevluchtsoord was voor “de Europese Joden die de Shoah overleefden (en) een veilig heenkomen zochten”, en zij zien Israël als een bolwerk tegen het

antisemitisme. In werkelijkheid is de relatie tussen zionisme en antisemitisme veel ingewikkelder. Een basisveronderstelling van het zionisme is dat het antisemitisme nooit uit te bannen is in landen waar Joden in de minderheid zijn. De hoofdprioriteit is dus migratie naar Israël, niet de strijd tegen het antisemitisme. De concrete gevolgen zijn legio en vaak zeer tragisch. We noemen er een paar.

In 1933 was er wereldwijd onder bijna alle Joodse organisaties overeenstemming over een boycot van nazi-Duitsland. Maar de belangrijkste leiders van de zionistische beweging waren tegen. Zij tekenden een akkoord met het nazi-bewind, waarin ze zich verzetten tegen de boycot, in ruil voor maatregelen die de migratie van Duitse Joden naar Palestina faciliteerde.

Na de Tweede Wereldoorlog wilden veel Joodse overlevenden in onder andere Polen emigreren naar landen als de VS. Maar emigratie naar de VS was bijna onmogelijk vanwege de restrictieve wetgeving die in 1921 en 1924 met overduidelijke antisemitische motieven was aangenomen. Er werd in de VS campagne gevoerd om de poorten te openen voor de overlevende Europese Joden. De zionisten waren er in grote meerderheid tegen, want ze zagen Palestina als de enige aanvaardbare bestemming voor Joodse migranten.

Dit jaar nog, na de vreselijke antisemitische aanvallen in Frankrijk en Denemarken, pleitte Netanyahu voor massale migratie van Europese Joden naar Israël. De logica is hetzelfde: het antisemitisme in Europa is niet uit te bannen, alleen in Israël kunnen Joden veilig zijn. De meeste Franse en Deense Joden zien dit, terecht, als een knieval voor het antisemitisme.

Eigenlijk was een oprichter van het zionisme als Theodor Herzl het op een wezenlijk punt met Europese antisemieten van zijn tijd eens: hij zag bijna alle aspecten van het Joodse leven “in ballingschap” (tussen de laatste Joodse opstand in Palestina in de tweede eeuw en het ontstaan van het moderne zionisme) als nagenoeg waardeloos (Het Jiddisch noemde hij bijvoorbeeld koeterwaals). Het is dan ook niet verbazingwekkend dat veel prominente antizionistische activisten in landen als de VS of Frankrijk Joods zijn. Deels omdat ze in opstand komen tegen de claim van Israël om in hun naam te spreken en te handelen. Maar deels ook omdat ze, bewust of instinctief, in opstand komen tegen de zionistische minachting voor tweeduizend jaar Joods leven en Joodse cultuur.

En hoe afschuwelijk en antisemitisch de recente aanslagen op Joodse doelen in Frankrijk en Denemarken ook zijn, men kan helaas niet beweren dat de Joden in Israël veiliger zijn dan in Europa of de VS.

Conclusie

Als linkse en antiracistische activisten moeten we ons fel tegen alle vormen van antisemitisme verzetten waar en in welke vorm het zich ook manifesteert. Tegelijkertijd moeten we ons verzetten tegen het zionistische project van een Joodse staat Israël, omdat dat de onderdrukking en marginalisering van de Palestijnen impliceert. En tot slot moeten we duidelijk maken dat ons antizionisme niets met antisemitisme te maken heeft.

Grenzeloos geschriften

1. Vakbondswerk aan de basis
2. De strijd voor een echt nieuwe vakbeweging
3. Links en de Syrische revolutie
4. Wat is ecosocialisme
5. Democratisering van de economie
6. De lange mars van de SP
7. De vakbond terug aan de leden
8. De wortels van vrouwenonderdrukking
9. Nieuw rechts in Nederland
10. Kapitaal en ongelijkheid, over het werk van Piketty
11. Kobani: de Syrische revolutie en de Koerdische beweging
12. Onze vakbeweging
13. Socialisten in de vakbeweging
14. Racisme, antisemitisme, zionisme

Borderless papers

1. The New Right in the Netherlands
2. The Long March of the SP

Grenzeloos geschrift, een uitgave van Grenzeloos

Racisme, antisemitisme, zionisme

Racisme is in Nederland terug van nooit weggeweest. Tegelijkertijd zien we gelukkig ook een opleving van de antiracistische strijd, met name door zwarte activisten. Maar wat verstaan we precies onder racisme en zijn de uitlatingen van Wilders en zijn aanhangers over moslims ook een vorm van racisme? En hoe zit het met antisemitisme en met kritiek op de politiek van, of zelfs het bestaan van de staat Israël? Is racisme onlosmakelijk verbonden met het kapitalisme of staat het daar los van? Wat is de rol van andere groepen in de strijd tegen specifieke vormen van racisme. Dat zijn allemaal vragen die in deze brochure aan de orde komen.

redactie@grenzeloos.org